

PB-PP
BELGIE(N)-BELGIQUE

Sint-Guthago Tijdingen

Maandelijks ledenblad van de
Geschied- en Heemkundige Kring

Sint-Guthago

Nr. 561

P209467

september 2024

Lidmaatschapsbijdrage België : 25 euro op rekening : IBAN BE82 8601 0615 5768;
BIC code: SPAABE22 (Centea). Lidmaatschapsbijdrage buitenland : 30 euro.
Uitgever : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke-Heist
Postkantoor van afgifte: 8300 Knokke-Heist 1

Geschied- en Heemkundige Kring Sint-Guthago

Werkgebied : de Zwinstreek

Lid van Heemkunde West-Vlaanderen vzw

Maatschappelijke zetel : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109,
8300 Knokke-Heist

Correspondentieadres : Caroline Terryn, Kasteelstraat 69, 8340 Moerkerke

Het Bestuur :

Erevoorzitters :

François baron van der Elst, Spegelsweg 2, 8340 Oostkerke

Voorzitster :

Caroline Terryn, Kasteelstraat 69, 8340 Moerkerke, tel 050 500651

caroline.terryn@telenet.be

Secretaris :

Fons Theerens*, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke, tel (050) 625309

fons.theerens@knokke-heist.eu

Penningmeesteres :

Nicole Vanden Weghe, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

nicole.vanden.weghe@skynet.be

Hoofdredacteur Rond de Poldertorens :

Noël Geirnaert*, Hugo Verrieststraat 5, 8000 Brugge, tel. (050) 336940

famgeirnaert@skynet.be

Leden :

Etienne Decaluwé, Keuvelhoekstraat 54, 8300 Knokke, (050) 601023

etienne.decaluwe@gmail.com

Johan Deckers, De Terp 8, 8301 Knokke-Heist, tel 0487 907771

johan.deckers@skynet.be

Thomas Hoeberigs, Westkapelsesteenweg 71, 8380 Dudzele, tel 0474 597158

thomas.hoeberigs@knokke-heist.be

Jan Hutsebaut, Berg 59, 9950 Waarschoot; jan.hutsebaut@damme.be

Jan Kamoen*, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

jankamoen@skynet.be

Jan Tilleman, Kleine Molenstraat 1A, 8380 Dudzele, tel 050 604135

jan.tilleman@telenet.be

* Zijn tevens lid van de redactieraad Rond de Poldertorens en St.-Guthago Tijdingen

Lezing Inundaties door A. De Kraker

Wanneer : zondag 20 oktober 2024 om 10 u.

Waar : Hoofdbibliotheek Scharpoord, Maxim Willemspad 1, 8300 Knokke-Heist.

In deze presentatie wordt ingegaan op de militaire inundaties in het noorden van Vlaanderen. De nadruk ligt hierbij op het gebied tussen Sluis, Biervliet en Damme tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Eerst wordt er stilgestaan bij het verschijnsel: inundatie of overstroming. Een overstroming wordt meestal gekoppeld aan een stormvloed. Wat is dat en welke zijn er geweest. Was er altijd wel sprake van landverlies of ligt dat wat gecompliceerder.

Verslag Hospitaal van O.L.V. ter Potterie 3

Op 23 juni 2024 bezochten we het Potteriehospitaal. Deze derde bijdrage van het verslag is gewijd aan de derde vleugel, de zogenoemde Mariakapel. Deze rechterbeuk werd in begin 17de eeuw toegevoegd ter ere van het mirakelbeeld. Daarvoor werd in 1692 het indrukwekkende O.-L.-Vrouwenaltaar opgericht. Frans Vergauwe en zijn vrouw Maria van Aeltere sponsorden dit kerkmeubel, waarop dan ook hun wapens werden aangebracht. *Return on investment* bestond dus al in die tijd. *Het altaarstuk bedekt de oostelijke muur van deze mariale kapel van boven tot onder. De anonieme beeldhouwer plaatste de gekoppelde zuilen wat schuin waardoor een grotere dynamiek ontstaat en een uitnodiging om binnen te kijken alsof twee armen je willen begroeten.* Aldus Jean Luc Meulemeester op www.kerknet.be. *Dit marmereen altaar werd namelijk speciaal gekapt voor het Mariabeeld aan wie deze kapel werd opgedragen. Dat het in 1987 gerestaureerde anonieme altaarschilderij, 1623 gedateerd, dan ook haar tenhemelopneming voorstelt, mag ons geenszins verwonderen. De invloed van de grootmeester van barok, Pieter Paulus Rubens (1577-1640), is manifest. Het qua vorm aangepaste doek had vroeger twee zijluiken. Enkel tijdens de misvieringen werden de luiken geopend. De geweldige bekroning van het altaar bestaat uit symbolen van de vier evangelisten rondom een wereldbol.* In 1692 werd het mirakelbeeld helemaal bovenop de wereldbol gezet. Intussen kreeg ze een zichtbaardere plaats een heel stuk lager op hetzelfde altaar. Het bijna levensgrote kalkstenen Mariabeeld was, zoals gebruikelijk in de middeleeuwen, gepolychromeerd. Later werd het volledig verguld, maar daarvan zijn enkel sporen van sinds het van haar beschildering ontdaan is.

Het beeld is niet precies te dateren. De Jezuïet Franciscus Taisne schreef in 1666 een boekje: *Onse Lieve Vrouwe van Potterye, toevlucht der Sondaeren, en van alle behoefteghen menschen, het oudste mirakuleus beeldt van ons Nederlant, door veel jonsten vermaert, ende te Brugghe besonderlyck vereert*. Taisne dateert het al in 1009, want in begin vanaf dat jaar *begon God zijn wondere werken en overvloedige weldaden* door het mirakelbeeld.

Taisnes datering houdt natuurlijk geen steek: het hospitaal dateert pas van de 13de eeuw en het beeld is gotisch qua stijl. Het lijkt aannemelijk dat het meer dan levensgrote grote Madonnabeeld eind 13de eeuw moet zijn besteld: in 1276 beloven Colaert De Makelare en Lambrecht De Wulf een jaarlijkse dotatie aan het hospitaal en vragen een kapel en kerkhof te erkennen, maar dat werd pas ingewilligd in 1289. In elk geval bestaat het beeld al in 1304 want toen werd de Brugse belofte uitgesproken (zie verder). Het is een vroeg voorbeeld van een typisch gotische madonna zoals ze vanaf het midden van de 13de eeuw in Noord Frankrijk gemaakt werden. Gotische Mariabeelden tonen meer beweging en natuurlijkheid dan Romaanse. Maria staat in een contraposthouding, met een lichte buiging in het lichaam: doordat haar linkerbeen gebogen is, staat haar heup schuin en vallen de plooien van haar kleed in een boog zodat het beeld dynamischer oogt; tenminste in vergelijking met Romaanse madonna's die heel statisch zijn doordat het beeld stokstijf staat en de plooien van het kleed recht naar beneden vallen. Een minder geslaagd voorbeeld van een overgang tussen beide stijlen is het beeld van OLV van Pevelen in deze kapel. Het dateert van 1350-1360, maar doet veel strammer en dus ouder aan dan OLV ter Potterie.

OLV van Pevelen staat in deze kapel ter herinnering aan de Brugse belofte. Die belofte is een jaarlijkse processie die sedert 1304 wordt gehouden. Het is een optocht op 15 augustus, waarbij twaalf meisjes een 36 pond zware kaars dragen van de kapel van de Onze-Lieve-Vrouw-van-Blindekenskapel naar de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Potteriekkerk. In 1304 beloofden de vrouwen van de Brugse ambachtslui die gaan vechten waren dat zij jaarlijks een kaars zouden offeren als hun zonen en echtgenoten heelhuids van de slag bij Pevelenberg zouden terugkeren. De belofte kan ook gedaan zijn door de strijders te velde zelf. Met die veldslag wilden de Fransen weerwraak nemen na hun nederlaag in de Gulden Sporenslag, maar de slag bij Mons à Pévèle (tussen Rijsel en Dowaaï) eindigde onbeslist. Een jaar later beëindigden de moegestreden partijen het Frans-Vlaamse conflict met het verdrag van Athis-sur-Orge. Of de belofte gedaan is op het front of aan het thuisfront is dus niet duidelijk, maar wel zeker is dat graaf Robrecht van Béthune, na zijn terugkeer uit Franse gevangenschap in 1305, maatregelen nam om die belofte na te komen. Bij de Smedenpoort veranderde hij een huis voor arme reizigers tot een gasthuis voor blinden en belastte het blindeliedengasthuis ten eeuwigden dage tot het jaarlijks offeren van een kaars van 36 pond - dus een kaars van 18 kg - aan de Potterie. De bezittingen van het gasthuis stonden borg voor de onkosten. Enkel tijdens de beloken tijden tijdens de Franse Tijd en tijdens de coronajaren is de eeuwigdurende processie op 15 augustus tijdelijk niet kunnen doorgaan.

Aan de miraculeuze tussenkomsten van OLV ter Potterie herinneren naast het altaar ook ex-voto's (Latijn: krachtens een gelofte). Als iemands wonde aan het been moest genezen, bad men Maria om hulp en liet men een wassen of zilveren replica van een beentje in de kapel hangen. De vergoeding daarvoor was een bron van inkomsten van de zusters. In de 16de eeuw werden mirakels meer dan in vraag gesteld. De protestanten zouden de heiligenverering - inclusief die van Maria - afschaffen. Van Simon

Stevin zijn de gevleugelde woorden *wonder, 't en is geen wonder*. Als reactie werd tijdens de contrareformatie de Mariadevotie gestimuleerd. Dat legde het hospitaal van OLV ter Potterie geen windeieren. Jean Luc Meulemeester schreef er op www.kerknet.be het volgende over. “Omstreeks 1630 werden de mirakeltapijten geweven. Iconografisch verwijzen ze naar miraculeuze gebeurtenissen waarbij O.-L.-Vrouw-van-de-Potterie telkens tussenbeide kwam en meer dan hulp bood. Voor hen die het beeldmateriaal niet overtuigend vinden of er onvoldoende aan hebben, wordt onderaan systematisch het verhaal in tekstvorm herhaald. De visuele weergave ondersteunde dan weer de geschreven getuigenis en zorgde dat analfabeten eveneens kennis van deze wonderdaden kregen. Deze voorstellingen zijn geïnspireerd op min of meer dezelfde eenvoudige wat naïeve tekeningen in het zestiende-eeuwse mirakelboekje dat in deze instelling wordt geconserveerd.[het is momenteel jammer genoeg niet geëxposeerd, maar kan wel integraal ingezien worden op www.musebrugge.be/collecties/e-tentoonstellingen/mirakelboekje-potterie] Deze verhalen zorgden voor voldoende stof voor overtuigende predikanten en dienden als propagandamiddel voor het bedevaartsoord. We vermoeden, omwille van het formaat en de lichtspeling op de zuilen tussen de taferelen op het afgebeelde Mariabeeld, dat de stuntelig geweven mirakeltapijten ooit op een andere plaats en tegen een volledig vlakke muur werden opgehangen. In elk geval werden ze slechts ter gelegenheid van grote feestdagen uitgehaald en tentoongesteld. Zo'n systeem gebruikten geestelijken ook in andere kerken en wakkerden zo het religieus bezoek aan. Stilistisch getuigen ze niet van een grote kwaliteit, wel van een diepgaande volkskundige impact. Dat ze werden geweven naar aanleiding van de bouw van deze Mariabeuk om zo de verering aan te wakkeren en financieel te ondersteunen, kan zeker worden overwogen. Dergelijke ingrepen gebeurden wel meer door vrome kloosterlingen om de kosten van de bouw te

helpen dragen. Deze mirakeltapijten hangen eigenlijk niet goed: te moeilijk zichtbaar om ze in detail te kunnen bekijken en teveel in het licht van de zuidelijke vensterzone wat de conservatie niet begunstigt.”

De drie wandtapijten behandelen zestien mirakels, een inleiding en een besluit. Dezelfde 18 taferelen met tekst komen ook voor in de drie vensters met brandglazen. Die dateren van kort na de Eerste Wereldoorlog want ze vervangen de oude die door een bombardement werden vernield. Alle tafereeltjes en de teksten die eronder staan gaan dus terug op het mirakelboekje, maar op de wandtapijten zijn de kledij en de kapsels soms aangepast aan de heersende mode. Dat schriftje was wellicht een ontwerp voor een drukwerk dat bedoeld was voor de verkoop aan pelgrims. Van dat drukwerk bleef niets bewaard. Er is wel nog een pelgrimsvaantje bewaard van OLV ter Potterie. Het mirakelboekje is op basis van het watermerk van het papier te dateren tussen 1520 en 1530. Ook de renaissance klederdracht bevestigt dit. De combinatie van tekst en tekening is wel bijzonder. Mirakelboekjes bevatten meestal enkel tekst. Om de mirakelen aan een groot publiek, waaronder ook een groot deel ongeletterden, te tonen werd meestal gebruik gemaakt van andere media zoals schilderijen of wandtapijten. Ook O.L.V.-kerk van Damme heeft een mirakelschilderij. Dat beeldt de wonderen van het Heilig Kruis van Damme af en dateert van ca. 1535. De mirakeltapijten van OLV van de Potterie dateren van na 1634, want dan is er een beschrijving van de Mariakapel die wel muurschilderingen die de mirakels van OLV uitbeelden opsomt, maar geen wandtapijten. Ze werden enkel op hoogdagen uitgehaald. Kloosterlingen vertelden dat soldaten ze in de Franse Tijd als deken hebben gebruikt. In de 19de eeuw werden ze hersteld. De kwaliteit is bedroevend. Waarschijnlijk werden ze in Brugge gemaakt. Wat opvalt is dat de teksten op de wandtapijten, glasramen en mirakelboekje wel heel gedetailleerd weergeven waar het mirakel plaats vond, maar nooit wanneer. Erg overtuigend

is dat natuurlijk niet. Meestal wordt enkel de naam, soms de woonplaats en het beroep vermeld. Celie uit de Speilmansstrate, de dochter van Clays Pierssoen uit Leffinge, Pieter Adriaens die onder den Dam woont, Victor Carre van Ieper, de vrouw van Jacop Nausnyders, de barbier van Sluis, de 5 maand oude baby van Andries Laurens, die bij het Carmersklooster woonde, Pieter Brant, de stuurman uit Sluis, koopman Andries Bootart, uit La Rochelle, een niet bij naam genoemde visser van Oostende, Kateline Strompers uit Brugge, Kateline Smids uit de Baelgestrate (Baliestraat?), Maye Scermers uit Brugge, Loy vander Rake uit Koolkerke. Het opzet lijkt eerder een visuele bloemlezing van de wonderen waartoe dit mirakelbeeld in staat is: zieken, lammen en blinden genezen, schepen en schipbreukelingen redden, bevallingen vlotter laten verlopen, en een enkeling die bestolen werd, verenigen met de gestolen waar.

Achteraan in de Mariakapel hangt nog een schilderij van Jacob van Oost uit 1648. Het is Sint-Sebastiaan. Deze heilige leefde in de 3de eeuw en stierf als christen de marteldood. Hij werd op het Campo Marzio naakt aan een boom gebonden en beschoten met pijlen. Zo wordt hij meestal afgebeeld. Hier zien we echter de daarop volgende scene: Irene, eveneens een vervolgte christene, haalt heel voorzichtig de pijlen uit Sebastiaans lichaam. Geheel in de traditie van Caravaggio speelt Van Oost met clair-obscur om het dramatische effect te vergroten: er is een groot contrast tussen Sint-Sebastiaan die baadt in het licht op en de afbeelding en Sint-Irene die in het donker zit.

In het buitengaan bekeken we tot slot een ex-votoschilderij. Een Hamburgs schip doorstond zonder averij een storm op de Noordzee . Per hoge uitzondering staat hier wel de datum van het wonder vermeld. Uitzonderingen bevestigen de regel.

Verslag: Caroline Terryn

De slag om 't Molentje. Moerkerke 1944

Ter gelegenheid van 80 jaar bevrijding geeft de *Heemkundige Kring 't Zwin Rechteroever Damme* een herdruk uit van het boek van historica Caroline Terryn: *De Slag om 't Molentje. Moerkerke 13-14 september 1944.*

De bevrijding van West-Vlaanderen verliep minder vlot dan die van het centrum van het land. Op 8 september werden de Canadezen eerst twee dagen tegen gehouden aan de Vaart Brugge-Gent in Moerkerkebrugge; daarna drie weken aan het Schipdonk- en Leopoldkanaal na de Slag om 't Molentje in Moerkerke.

Op 12 september 1944 had het Canadese Algonquinregiment Moerkerke dorp bevrijd. Het plan was de volgende avond een brug over de twee vaarten te leggen en met tanks op te rukken naar Breskens aan de Westerschelde. Maar de bruggen werden nooit gebouwd want aan de overkant, in de wijk 't Molentje, boden de Duitsers onverwacht hevige weerstand. Zo erg dat de Canadezen na 17 uur bloedige strijd de aftocht bliezen.

Het Algonquinregiment leed meer dan 150 verliezen; de Duitsers een veelvoud daarvan en ook bij de burgers vielen er doden en gewonden te betreuren. De wijk was volledig verwoest. Pas drie weken na de Slag om 't Molentje konden de Canadezen in Maldegem het Leopoldkanaal oversteken. Door dit oponthoud werd de geallieerde opmars sterk vertraagd. De Slag om 't Molentje betekende het voorspel voor de Slag om de Schelde.

Dit boek gaat in op het strategisch belang van de slag, op het verloop van de strijd en op het leed van de lokale bevolking. De bestaande literatuur wordt aangevuld met niet eerder

gepubliceerde archiefstukken, kaarten en foto's. Het boek telt 104 pagina, is rijk geïllustreerd en heeft overzichtelijke kaarten in kleur. Het is aan 22 euro te koop in het MIK (museum in de kerk van Moerkerke op zaterdag van 14u tot 17u), de toeristische dienst van Damme (Markt Damme), For Freedom Museum (Ramskapellestraat 91, Westkapelle). Opsturen kan ook mits storten van 31,5 euro (22 euro + 9,5 euro verzendkosten) op vzw 't Zwin Rechteroever Damme BE44 8538 7333 1145 met vermelding van boek 't Molentje en adres.

Tscoenste juweel dat de stede heeft

In 2008 publiceerde de werkgroep De Lieve in eigen beheer het boek dat nu al aan haar vierde druk toe is. Verschillende heemkundige kringen sloegen de handen in elkaar om de gekende en nieuwe gegevens over het Gentse Lievekanaal uit 1269 te verzamelen. Het rijk geïllustreerde boek van 214 p. behandelt het ontstaan van de Lieve, bruggen en rabotten, het strategisch en economisch belang van de Lieve, de insteek van Gent en die van Damme en Eeklo, de Lieve en het platteland, de Lieve en het Schipdonkkanaal, de herwaardering van de Lieve en tenslotte de Lievebermen in het Brugse Vrije. Dit boek wordt vlot gelezen door jong en oud en wordt nu altijd gebruikt bij de gidsenopleiding te Gent. Geïnteresseerden kunnen een boek bestellen bij nadine.lenssens@telenet.be; of 0485 71 75 95 dit voor de prijs van € 29,00. U kan het komen ophalen in de Frans Louwersstraat 13 te Wondelgem of het kan u via B-post bezorgd worden voor € 8,10 extra.

NSB Dudzele viert de 80-jarige bevrijding

Op 13 september is het 80 jaar geleden dat Dudzele werd bevrijd door de Canadese Manitoba Dragoons. Deze gebeurtenis wordt herdacht door diverse activiteiten in de gemeente.

Van 9 tot 14 september zal de ganse dorpskern bevestigd worden met Canadese en Belgische vlaggen.

Op 12 september om 19.30 uur heeft er een lezing plaats door historicus Dany Neudt over "Helden van het verzet" met speciale aandacht voor verzet in de Brugse regio en de Dudzeelse verzetsstrijder Cyriel Huys. Aansluitend volgt een filmprojectie over de 3-daagse bevrijdingsfeesten van september 2004.

Toegangskarten (voorverkoop 6 euro p.p) via NSB bestuur of overschrijving op rek. BE39 3800 0123 6419 karten liggen dan aan de deur.

Van 25 september tot 20 oktober is er een tentoonstelling "Dudzele tijdens bezetting en bevrijding WO II" in de kerk telkens van 9 tot 17.30.

Tot slot verschijnt er begin september een luxe brochure over Dudzele tijdens WO II met tal van foto's en verhalen van Dudzelenars.

Voordracht prof. Declercq over ontstaan Damme en Litterswerve op 22/9/2024

Damme dankt haar naam aan de dam die de brede zee-arm het Zwin afdamde. De eerste vermelding van die van ten Damme staat geschreven in een document uit 1180, maar een generatie eerder was er al een parochie en een drukke haven met de naam Litterswerve. Dit was de voorloper van Damme.

Tot voor kort kenden we het mysterieuze Litterswerve enkel uit twee geschreven bronnen. In een tekst van 1163 wordt de kapel van Littersuerva genoemd als de vijfde kapel die afhankelijk was van de moederparochie Oostkerke. Litterswerve moest ten zuidwesten van Oostkerke liggen want ten noordwesten lag al Westkapelle en ten oosten lagen al de oudere kapellen Lapscheure en Moerkerke.

In een tweede vermelding (ca. 1159-1163) legt de Vlaamse graaf Diederik van de Elzas de toltarieven voor Litterswerve vast want handelaars uit Keulen voelden zich benadeeld door de willekeurige tolheffing. Een breed gamma aan lokale en geïmporteerde producten zoals voedsel, grondstoffen, werktuigen en wapens, krijgt vaste toltarieven. Hieruit blijkt dat Litterswerve een belangrijke voorhaven van Brugge was.

En dan verdwijnt de naam Litterswerve uit de geschiedenis. Was Litterswerve van de kaart geveegd door een storm? Of raakte de naam vergeten omdat de nieuwe afsluitdijk zo indrukwekkend was dat die van ten Damme zich trots Dammenaars lieten noemen? En waar lag Litterswerve ten opzichte van die dam? Nabij de Markt, waar later de havenactiviteiten plaatsvonden? Of ver daarbuiten, ten zuiden van Parking Zuid?

De archeologen van de universiteit Gent - gekend van het Verdwenen Zwinhavenproject - komen nu met een derde hypothese: op basis van bodemvondsten stellen ze dat Litterswerve rond de OLV-kerk lag en dat de gebogen Burgstraat een deel was van een ringvormige stadswal.

Hoe hij dat bewijst, komt professor Wim Declercq zelf uiteenzetten op 22 september 2024 om 10 uur in het kasteel van Moerkerke. Hij zal dat doen op zijn eigen bevattelijke manier en met veel beeldmateriaal. Nadien is er een receptie voor de viering van 25 jaar van de Damse heemkundige kring 't Zwin Rechteroever. Iedereen is uitgenodigd. Voor de kringleden is dat gratis; niet-leden betalen 10 euro.

De Slag om 't Molentje

Moerkerke 13 & 14 september 1944

Caroline Terryn
2024